

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

ויחי (תש"ל)

מ"ז, מ"ח

המעבר מפרשת ויגש לפרשתנו מוזר הוא. אין בו לא פרשה פתוחה ולא סתומה וכבר היה מי שאמר שבאמת צריכה היתה פרשתנו לפתוח בפ' מ"ז כ"ר, אלא שלא רצון מסדרי הפרשיות להפסיק בפ' כ"ר במלים "אדמת הכהנים לבדם לא היתה לפרעה" ולכן המשיכה בפ' ויגש ישראל... ובאמת באים ארבעת הפסוקים הראשונים של פרשתנו כדי להבליט את הגגור בין דור הבנים - בני יעקב - לדורות האבות; ביחוד לשלישי שבאבות. שפר חלקם של יעקב ובניו במצרים והם פרים ורבים שם, וניתנה להם ארץ גושן לא בלבד לגור בה אלא כבר נאחזו בה, אבל אין זו הארץ המובטחת להם, "ולא כאלה חלק יעקב" והאב עיניו לארץ היעוד, לארץ האבות אשר הבטיחה ה' לבנים לאחוזת עולם. ואם לא זכה למות בה - הנה מצווה הוא את בנו לקברה שם.

השאלות ברש"י הפעם אינן קשות. בשאלה 2 יש להזהר. הקושי אינו אותו המיושב בדבריו בר' ל"ב ז' ד"ה באנו אל אחיך אל עשו וכן אותו קושי המיושב ברש"י בבר' כ"א י' עס בני עם יצחק (וע' גליון וישלח תשכ"ז שאלה 2), אע"פ שמבנה הפסוק אחד הוא בשלושתם. מכל השאלות ברש"י קשה הפעם רק האחרונה (ומי שאינו מצוי - או אינו מעוניין - בשאלות לשון, ידלג עליה) ויובאו בזה מדברי פרשנו של רש"י בעל באר יצחק:

מלת "עד" בא להורות או גבול המקומי או גבול הזמני, ובשתי הבחינות הוראתו אם כל השטח המקומי מהתחלתו עד הגבול כמו (יהושע א' ד') "מהמדבר... ועד הנהר... יהיה גבולכם", ואם על כל משך הזמן מתחילתו עד הגבול כמו (שופטים ג') "ויוחילו עד בוש". ואם כן - לא יפול מלת "עד" רק על הפעולה הנמשכת מהתחלת הזמן עד סופה.

והנה מלת "עד" בכתוב שלפנינו היא על גבול הזמני אבל לא יפול בכאן גדרה הנ"ל, שאיך יתכן לומר שגולדו אפרים ומנשה מעת הפרד יוסף מיעקב עד בוא יעקב אצלו? ואם כן - לא ירשם כאן במלת "עד" לא התחלת פעולת הולדת בני יוסף ולא סופה. לזה כתב רש"י שמלת "עד" כאן הכוונה בה כמו "לפני". אמנם תיקון המלה "עד" בכאן איננו להגביל משך הפעולה בזמן המוגבל והוא התחלה וסוף פעולת הלידה, זולתו להגביל הזמן שבו היתה הפעולה ההיא (=הלידה), ומורה שלילת הזמן המוקדם והמאוחר.

... ותחילה כתב רש"י עיקר הכוונה בלשון "לפני בואי אליך" ואחר-כך ביאר תיקון מלת "עד", כלומר שגולדו מפרשת ממני עד שבאתי אצלך. והבן זה!

לשאלה ב לסירובו של יוסף להשבע (עד שדורש אביה ממנה במפגע בשניה) יפים הם דברי האגדה בראשית רבה צ"ו (בכתי', ע"פ תורה שלמה).

אמר ר' יצחק: העבד עשה כעבודתו ובן-חורין עשה כחירותו. העבד עשה כעבודתו, שנאמר (בר' כ"ד ט') "וישם העבד את ידו"... ובן חורין עשה כחירותו: "ויאמר אנכי אעשה כדברך".

כלומר: בן-חורין אמתי עושה את הישג והטוב מתוך בחירתו החפשית, מתוך חירות פנימית ואין צורך לשים עליו אזיקי שבועה ולקשרו ע"י אמצעי כפיה חיצוניים.

אך אם ישאל השואל: למה בכ"ז מפציר בו אביו שישבע? התשובה: שיהא לו אמצעי לחץ על פרעה אשר אולי יסרב לבקשתו. וע' לזה גליון ויחי תשי"א שאלה א.

פרק מ"ח העוסק בשיחתו האחרונה של יעקב עם יוסף לפני מותו רצוף זכרונות של ימים שעברו, נשמעים הדים לדברים רבים ושונים שנאמרו לו ושאיננו בחייו. המית לבו בזכרו את רחל ואת מותה ואת קבורתה נשמעת מתוך פסוק ז' ("מתה עלי"). פסוק זה העסיק מאז פשטנים ודרשנים, פיטנים ומשוררים בכל הדורות.

יש לשים לב לכך שדברי הרמב"ן המובאים בשאלה ג כוללים שלוש דעות שונות: דברי המדרש המובא ברש"י, והסבר דבריו; פירושו על דרך הפשט והוא הפירוש המקובל אצל הפשטנים; דעתו של הרמב"ן 'ואני סבור'... בשום פנים אין לערבב את הדעות האלה או להשתדל לפשר ביניהן. (שאלות ד 1, 4, 5, 6).

שאלה ד' אינה אלא למבינים, והיא ססיה מעבין שעורנו באשר עוסקת היא בדרך פרשנותו של הרמב"ן בכלל - ולא דוק במקומנו. אם רוצה המורה לעסוק בה, יעשה זאת רק בקהל מבינים ולאחר גמר למוד הפרק, בסוף השעור. ואם מעונינים שומעיו להכיר קו זה בפרשנותו של הרמב"ן: ידגיש המורה את דבריו גם במקומות אחרים ברמב"ן, כגון כ"ו כ' ד"ה ויקרא שם הבאר עשק, או ל"ב ט' ד"ה והיה המחנה הנשאר לפליטה.

המורה וחמורין המלמד צעירים (חברת נער עולה, עדה או שבט בארגון נוער, כתת בית-ספר וכד') יקרא לפני תלמידיו מתוך שירו של שמשון מלצר "אשירה לרש"י" את הקטע העוסק בפסוקנו (הודפס גם בגליון ויחי תשי"ב), ויטאו הצעירים כיצד התבשמו הדורות הקודמים, זקנים עם צעירים, ועד ילדי החדר, מריחו הטוב של פסוק זה ושל דברי המדרש הנאמרים עליו וכיצד התגבנו הדברים בלבם.

שמשון מלצר: אשירה לרש"י
(ספר השירים והבלדות)

...ולאורם של נרות הפרפי"ן שהעלינו עלתה דמותו של יעקב,
זקן וחלוש ותשוש מיסורין ומתחזק לישב על המטה,
והוא משתחוה לפני בנו השליט (תעלה בעדניה סגיד ליה!)
והוא מצמדק לפניו ומסביר: ואני בבואי מפדן...
שרנו כלנו בחס, ברננה, בנגון היוצא מן הלב:
"ואני - ואני יעקב, בבואי - כשבאתי, מפדן - היא פדן-ארם,
מתה - נפטרה, עלי - בגללי, רחל - רחל אמך...
ואף-על-פי שאני מסריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען,
ולא כך עשיתי לאמך... ויודע אני שיש בלבך עלי.
אבל דע לך שעל-פי הדבור קברתיה שם... כשיגלה נבדראדן..."
שרנו כולנו בחוס, ברננה, בנגון היוצא מן הלב -
מלבו של יוסף שאמו נקברה בשדה בצדי הדרכים,
מלבו של יעקב שהאהובה והנעימה גם במותה ממנו נפרדה,
מלבה של רחל היוצאת על קברה ובוכה ומבקשת רחמים,
מלבם של ישראל שהגלום שבאים כבולים בשלשלאות של ברזל.
ומלבו, כביכול, העונה לרחל: יש שכר לפעולתך...

נחמה ליבוביץ .